

Maciej Aleksander Kędzierski

Zastosowanie rozwinięcia teorii układów samodzielnych na potrzeby typowania przywództwa organizacji przestępczej – analiza psychocybernetyczna¹

Podczas realizowania zadań operacyjnych (przedprocesowych) organom ścigania często wiele trudności nastęcza ustalenie personalnego kierownictwa organizacji przestępczej. Nawet w przypadku gdy przywództwo w grupie jest znane i eksponowane, funkcjonariusze organów ścigania powinni podchodzić do wstępnych ustaleń w sposób ostrożny, ponieważ nie zawsze formalne przywództwo pokrywa się z rzeczywistym. Przywództwo ma charakter dynamiczny, ulega przekształceniom, co wynika z oddziaływania elementów tego układu na siebie oraz oddziaływania na układ czynników zewnętrznych (innych układów), a także przyjmowania struktury sieciowej dla organizacji. Dodatkowo istniejące formy ochrony organizatorów grupy mogą przyjmować taki rodzaj zabezpieczenia, że po analizie relacji zachodzących pomiędzy członkami organizacji kogo innego kreuje się na przywódcę, a kto inny jest nim w rzeczywistości. Wydaje się, że przywództwo organizacji przestępczej, zarówno na potrzeby utrzymania jej w czasie, jak i zapewnienia bezpieczeństwa osobistego oraz struktury jako całości, powinno posiadać przede wszystkim zdolność do samosterowania, a także do przeciwdziałania utracie tej zdolności. Ponadto ze względu na hubiczny charakter organizacji² kierowanie nią wymaga od przywództwa zdolności umiejętnego oddziaływania na otoczenie (sterowania elementami otoczenia) w celu pozyskiwania środków na dalszą działalność organizatorską i pomnażania osobistych zysków uzyskanych w wyniku dokonywania przestępstw i prowadzenia inwestycji.

Z obserwacji zachowań grupy wynika, że w organizacjach przestępczych o strukturze sieciowej znacznie trudniej jest określić przywództwo organizacyjne niż w przypadku związków hierarchicznych. Wynika to przede wszystkim z luźnych relacji i samodzielności w sterowaniu organizacją, która dąży do osiągnięcia wspólnie przyjętych celów końcowych. Można tu doszukiwać się indywidualnego przywództwa (czyli pojedynczej osoby) lub skonkretyzowanego układu, który byłby odpowiedzialny za sprzężenia (współpracę) z innymi układami i elementami otoczenia (spółdzielni). Celem przywództwa w takiej organizacji byłoby inicjowanie (wysyłanie bodźców) do działania i kierowanie aktywnością innych, luźno powiązanych układów. Jednym ze sposobów oceny zachowań w organizacjach przestępczych, zarówno w aspekcie indywidualnym, jak i całości organizacji, jest możliwość wykorzystania psychocybernetyki.

Według M. Górnego *polami zastosowania psychocybernetyki mogą być takie działania, jak tworzenie profili przestępców lub w przypadku kilku podejrzanych określanie*

¹ Oprócz wykorzystania cybernetycznej teorii charakteru M. Mazura możliwe jest także zastosowanie analiz psychologicznych z wykorzystaniem cybernetyki na potrzeby kryminalistyki (np. na podstawie ustalenia dynamizmu charakteru członków organizacji można określić, kto faktycznie, a nie tylko formalnie nią steruje). Opracowania dotyczące psychocybernetyki były także przedmiotem prac J. Kosseckiego, tenże, *Elementy nowoczesnej wiedzy o sterowaniu ludźmi. Socjotechnika, socjocybernetyka, psychocybernetyka*, Kielce 2001, Wydział Zarządzania i Administracji Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach.

² Rozumiany przez autora jako pasożytniczy, żerujący na zdrowych strukturach państwa (przyp. red.).

wstępnego prawdopodobieństwa popełnienia przestępstwa przez każdego z nich („*ad exemplum*” jest niezwykle mało prawdopodobne, aby przestępstwa wymagającego wielu żmudnych przygotowań i działań planistycznych dokonał egzodynamik)³. Psychocybernetyka może przyczynić się do wytypowania właściwych przywódców organizacji przestępczej, którzy są zdolni do kierowania działaniami nie tylko o charakterze wykonawczym (dokonywania przestępstw, także zorganizowanych), lecz także potrafią pokierować organizacją jako bytem organizacyjnym zdolnym do utrzymania funkcjonalnej równowagi organizacji w czasie.

Tradycyjne kryminalistyczne podejście do typowania przywódców organizacji przestępczych polega przede wszystkim na prowadzeniu szerokiego rozpoznania środowisk kojarzonych z przestępczością zorganizowaną, szczególnie za pośrednictwem katalogu czynności operacyjno-rozpoznawczych czy stosowania analizy kryminalnej. Typowanie polega głównie na łączeniu poszczególnych faktów (zdarzeń kryminalnych) oraz osób (sprawców) w kontekście relacji zachodzących w grupie przestępczej (związku przestępczym) i powiązań pomiędzy zdarzeniami a osobami. Tego typu działaniom na poziomie pozaprocesowym służą różnego rodzaju czynności służbowe (operacyjno-rozpoznawcze, analityczne i administracyjne) zmierzające między innymi do ustalenia hierarchii w organizacji przestępczej. Na poziomie procesowym poszczególne organy procesowe wykonują wiele czynności o charakterze dochodzeniowo-śledczym, które pozwalają na uzupełnienie i potwierdzenie dotychczasowych informacji, a zwłaszcza udowodnienie (zebranie materiału dowodowego) nie tylko popełnienia poszczególnych przestępstw związanych z aktywnością kryminalną organizacji przestępczej, lecz także założenia i kierowania związkiem (grupą), którego celem było popełnianie przestępstw⁴. W praktyce identyfikacja poszczególnych osobowych elementów organizacyjnych (członków) jest realizowana na podstawie informacji uzyskiwanych z działań własnych organów ścigania, a zwłaszcza w wyniku przejmowania bodźców wysyłanych przez poszczególne elementy jako skutek aktywności (podejmowania działań sterujących) organizacji przestępczej.

W artykule skupiono się przede wszystkim na rzeczywistym układzie samodzielnym, jakim został określony związek przestępczy. Twórcą teorii układów samodzielnych, opublikowanej w 1966 r., jest Marian Mazur⁵. Jednym z podstawowych pojęć wprowadzonych w ramach tej teorii jest układ samodzielny jako *układ zdolny do sterowania oraz który potrafi przeciwdziałać utracie tej swojej zdolności*⁶. Celem takiego układu jest jego istnienie w danym czasie i miejscu oraz zdolność do trwania. Podobne założenia odnoszą się do związku przestępczego, stąd też rodzi się pytanie, na ile i w jakim zakresie można wykorzystać teorię układów samodzielnych do oceny nie tylko funkcjonowania zorganizowanych grup przestępczych, ale także typowania ich przywództwa organizacyjnego. W artykule założono, że związek przestępczy będzie uznany za układ o charakterze cybernetycznym.

³ M. H. Górny, *Psychocybernetyka w pracy Policji – zarys zagadnienia*, „Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny” 2010, nr 3 (5), s. 97 i nast.

⁴ Ustalenie sprawcy czynu z art. 258 kk oraz przedstawienie mu zarzutów jako elementowi układu samodzielnego.

⁵ M. Mazur stworzył teorię systemów autonomicznych, autonomów (wcześniej posługiwał się pojęciem układów samodzielnych), którą przedstawił w opracowaniu: *Cybernetyczna teoria układów samodzielnych* (Warszawa 1966, PWN), a następnie rozwinął w pozycji: *Cybernetyka i charakter* (Warszawa 1976, PIW). Jako przykład skonkretyzowanego układu autonomicznego uznao człowieka. Charakterowi człowieka została poświęcona znaczna część publikacji M. Mazura.

⁶ M. Mazur, *Cybernetyczna teoria układów...*, s. 51–55.

Ważnym elementem ustalania wzajemnych relacji w organizacji przestępczej jest między innymi analiza kryminalna, która za pomocą instrumentów elektronicznych (specjalistycznego programu analitycznego) kojarzy poszczególne informacje, konstruując na ich podstawie powiązania przestępcze, zarówno wewnątrz samej grupy (związku), jak i grupy z otoczeniem. Wydaje się, że dodatkowym wsparciem dotychczasowych rozwiązań na temat funkcjonowania grupy przestępczej realizowanych przez organy ścigania będzie także zastosowanie analizy psychocybernetycznej. Możliwość wsparcia się psychocybernetyką można upatrywać w badaniu relacji: członek organizacji a organizacja jako całość, a także w odniesieniu do członków organizacji pomiędzy sobą oraz członków układu a otoczeniem układu. Temu zadaniu będą mogły służyć takie współczynniki, jak: dynamizm charakteru (dynamizm fizjologicznego wpływania na otoczenie) czy szerokość charakteru (tolerancja, podatność). Takie podejście cybernetyczne będzie możliwe do wykorzystania w odniesieniu do następujących kwestii:

- typowania rzeczywistych przywódców organizacji przestępczej,
- typowania członków organizacji przestępczej jako tzw. słabych elementów, które można wykorzystać do dezintegracji organizacyjnej układu,
- oceny zachowania się członków, którzy mogą wprowadzać w błąd organy ścigania prowadzące rozpoznanie ich działalności,
- oceny rywalizacji między poszczególnymi organizacjami przestępczymi,
- typowania ośrodków decyzyjnych w przypadku sieciowej struktury organizacyjnej,
- budowania oceny charakterologicznej poszczególnych członków organizacji w celu wykorzystania ich do podejmowania działań na poziomie operacyjnym (typowanie na osobowe źródła informacji) i procesowym (np. typowanie osoby mogącej zostać świadkiem koronnym),
- oceny poziomu organizacyjnego układu – czy jest on w początkowym momencie rozwoju (niedopracowanie decyzyjności i wykonawstwa), na etapie stabilnym (synergia działania zarówno na poziomie przywództwa, jak i wykonawstwa) czy też schyłkowym (osamotnienie ośrodka przywódczego, wykonawcy działają we własnym imieniu)⁷,
- typowania kierunków rozwoju organizacyjnego (w tym personalnego) związku przestępczego w przyszłości⁸,
- budowania taktyki organów ścigania w celu wpływania (manipulacji) strukturami przestępczymi poprzez wpływanie na ich członków (celem głównym staje się w takim przypadku skuteczna neutralizacja nielegalnej struktury)⁹.

Jednym z podstawowych elementów istotnych z punktu widzenia ich zastosowania przy określaniu motywacji działania jest wspomniany dynamizm charakteru – pojęcie wprowadzone przez M. Mazura.

⁷ Konsekwencją może być wyznaczenie odpowiedniego czasu na realizację zadań, których celem będzie neutralizacja organizacji, bądź też ustalenie taktyki długo- lub krótkofalowego zadaniowania funkcjonariusza działającego pod przykryciem.

⁸ Należy zwrócić uwagę również na to, że związki przestępcze jako układy mogą być dla organizatora tego układu społecznego narzędziem do manipulowania układem bądź prowadzenia walki z innymi układami społecznymi. Stąd też powstaje potrzeba identyfikacji przywództwa w organizacji (rzeczywistego organizatora).

⁹ Na przykład przez wykorzystanie możliwości, jakie daje wprowadzenie do struktury przestępczej funkcjonariusza czy zadaniowanie źródła informacji.

Dynamizm charakteru (D) jest to logarytm stosunku współczynnika rozbudowy systemu autonomicznego do współczynnika jego starzenia się, wyrażony wzorem:

$$D = \log C/A$$

gdzie: C – współczynnik rozbudowy systemu autonomicznego, A – współczynnik starzenia się tego systemu.

Współczynnik starzenia A jest współczynnikiem zanikania potencjału stanowiącego jakość tworzywa systemu autonomicznego. **Współczynnik rozbudowy C** jest współczynnikiem zanikania różnicy między graniczną i aktualną ilością tworzywa systemu autonomicznego. Starzenie stanowi zakłócenie równowagi funkcjonalnej, jako że powoduje zmniejszenie zdolności sterowniczych systemu autonomicznego¹⁰.

Według skali wprowadzonej przez M. Mazura w dynamizmie charakteru można wyróżnić następujące zakresy:

- a) endodynamizm – występuje gdy dynamizm jest ujemny $D < 0$, wtedy $C < A$, w takim przypadku współczynnik dynamizmu jest mniejszy od 1 ($n = C/A$ jest mniejsze od 1, $n < 1$),
- b) statyzm – to przypadek, gdy dynamizm jest równy zero $D = 0$, wtedy $C = A$, a współczynnik dynamizmu jest równy 1 ($n = 1$),
- c) egzodynamizm – w tym przypadku dynamizm jest dodatni, czyli $D > 1$, $C > A$, tj. współczynnik dynamizmu jest większy od 1 ($n > 1$).

Tym samym przy dynamizmie dodatnim występuje nadmiar mocy dyspozycyjnej, przy zerowym brak nadmiaru i odpowiednio przy ujemnym następuje niedobór mocy dyspozycyjnej¹¹.

Kierując się tymi założeniami, M. Mazur w ramach swojej teorii wyróżnił pięć zasadniczych stopni dynamizmu:

1. C – egzodynamizm (duży dynamizm dodatni¹²),
2. BC – egzostatyzm (mały dynamizm dodatni),
3. B – statyzm (dynamizm zerowy),
4. AB – endostatyzm (mały dynamizm ujemny),
5. A – endodynamizm (duży dynamizm ujemny).

Jak stwierdza M. Górny: *psychocybernetykę można też wykorzystać przy rozpraco-*

¹⁰ M.H. Górny, *Psychocybernetyka...*, s. 95, zob. też: M. Mazur, *Cybernetyka i charakter...*, s. 298 i nast.

¹¹ Cytat za: www.autonom.edu.pl. [dostęp: 25 X 2013]. Starzenie organizmu powoduje zmiany w mocy dyspozycyjnej. Jeżeli w początkowym okresie życia człowiek ma nadmiar mocy dyspozycyjnej, to w okresie końcowym ma jej niedomiar. Pomiedzy tymi okresami istnieje stan pewnej równowagi energetycznej. Zjawisko to jest wyrażane za pomocą dynamizmu charakteru. Zob. P. Sienkiewicz, *Poszukiwanie Golema. O cybernetyce i cybernetykach*, Warszawa 1988, KAW. Wzór na moc dyspozycyjną: $P_d = P - P_o$, gdzie P_o to moc jałowa zużywana na przemiany energomaterialne. Zwiększająca się moc jałowa organiczna posiadanie mocy dyspozycyjnej, a więc i gotowości do działań. Tym samym podmioty wymagające znacznej mocy jałowej stają się nieprzydatnymi do działania w organizacji przestępczej.

¹² Jak to zostało określone przez twórcę teorii, M. Mazura: operowanie określeniami „ujemny” i „dodatni” nie ma nic wspólnego z potocznym pojmowaniem tych określeń.

waniu zorganizowanych grup przestępczych lub nawet wykorzystywać wiedzę o konfliktogennych konfiguracjach charakterologicznych, do rozbijania grupy od środka¹³.

W takim zakresie należałoby wyróżnić następujące etapy zastosowania psychocybernetyki:

- ocena, czy prezentowane zachowania członków zorganizowanych grup przestępczych wynikają z zachowań wewnętrznych (organizacyjnych, fizjologicznych), czy zachowań zewnętrznych (socjologicznych),
- ocena cech charakterologicznych związanych z pozycją w organizacji przestępczej (badanie mocy dyspozycyjnej członków organizacji),
- ocena relacji zachodzących pomiędzy poszczególnymi elementami organizacji (synergia, konfliktogenność),
- uzależnienie posiadanych cech charakteru od zasilenia (energetycznego, ekonomicznego, informacyjnego, innych motywacji),
- ustalenie, czy organizator układu w doborze nowych członków organizacji przestępczej kieruje się cechami ich charakteru.

Podjęte działania oceniające personalne związki członków organizacji przestępczej przy wykorzystaniu teorii dynamizmu charakteru umożliwiają opracowywanie optymalnych metod stosowanych w walce niezbrojnej¹⁴.

Dynamizm charakteru kształtujący pozycję w organizacji przestępczej (rozważania teoretyczne)

M. Mazur określił dynamizm charakteru w następujący sposób: *B. Statycy to odbiorcy sztuki (publiczność) i wykonawcy zadań (pracownicy). AB. Endostatycy to organizatorzy, „władcy z cudzej nominacji” (kierownicy, dowódcy itp.), A. Endodynamicy to władcy (dyktatorzy, biznesmeni itp.)*¹⁵.

Przy zachowaniu zastosowanego przez M. Mazura wyróżnienia za statyków (B) możemy uznać żołnierzy realizujących polecenia innych członków organizacji przestępczej, za endostatyków (AB) będziemy uważali średni szczebel zarządczy w organizacji przestępczej. Endodynamicy (A) natomiast to przywódcy lub osoby zaliczane do ściślego kierownictwa organizacji przestępczej¹⁶.

Podczas rozpoznawania poszczególnych członków organizacji przestępczej należałoby poszukiwać takich osób, które, pozostając z sobą, będą stwarzały konfliktogenne sytuacje. Typowanie takich osób pozwoli organom ścigania na przyjmowanie rozwiązań taktycznych w odniesieniu do zadaniowania funkcjonariuszy działających w tym środowisku w sposób niejawni, a także na przygotowywanie czynności procesowych (jak konfrontacja czy przesłuchanie świadków koronnych) bądź też opracowywanie optymalnej taktyki postępowania¹⁷.

¹³ M.H. Górny, *Psychocybernetyka...*, s. 97.

¹⁴ Zob. J. Rudniański, *Kompromis i walka*, Warszawa 1989, PAX, s. 32 i nast.

¹⁵ M. Mazur, *Tajemnice charakteru, czyli poznaj samego siebie*, Warszawa 1999, EFECT Centrum Optymalizacji, <http://www.autonom.edu.pl>, s. 8–9.

¹⁶ Osoby takie w celu wzmocnienia swojej mocy dyspozycyjnej czerpią maksymalnie energię z mocy socjologicznej (zewnątrznej). Ich zachowanie polega na tym, że za wszelką cenę zdobywają pełną władzę nad swym otoczeniem, nie licząc się z żadnymi zasadami.

¹⁷ Bezpośrednie metody walki niezbrojnej będzie można realizować poprzez pozyskiwanie sprzymie-

W swojej teorii M. Mazur wyróżnił następujące pary, określając je jako jednakowe, których wzajemne relacje są poddawane ocenie w kategoriach np. solidarności lub przyjaźni (C–C, BC–BC, BB, AB–AB, A–A), lub też podporządkowania się (poddańczości) i opiekuńczości (C–B, BC–AB, B–A)¹⁸. Zadaniem organów ścigania jest wytypowanie takich parw organizacji przestępczej, a następnie uzyskanie odmiennego wyniku od pożądanego przez uczestników tych par. Rozpoznanie powinno dążyć do ich wyselekcjonowania i takiego pokierowania relacjami, aby były one niekorzystne z punktu widzenia stabilności funkcjonalnej organizacji przestępczej, a korzystne z punktu widzenia procesu decyzyjnego podejmowanego przez organy ścigania.

W konfiguracji charakterologicznej C–C, czyli egzodynamików, solidarność między nimi może być słaba, charakteryzuje ich natomiast wspólna niechęć do narzucanych im zasad i stosowanej wobec nich przemocy. Rozbicie solidarności może nastąpić wtedy, gdy jedna z osób w parze zostanie wyróżniona. Każda ze stron dąży do zaspokojenia swoich potrzeb, traktując drugą stronę jak narzędzie do osiągnięcia własnego celu. Każda ze stron działa indywidualnie, nie potrafi współdziałać z innymi. Zachowanie takie może dotyczyć tzw. samotnych wilków. Należy zauważyć, że tego typu para jest niekorzystna także z punktu widzenia samej organizacji przestępczej, stąd też jej działania będą wymagały określonego nadzoru prowadzonego przez szczebel kierowniczy organizacji. Istnienie tego typu par jest niekorzystne również w przypadku funkcjonowania przestępczego w ramach utworzonej sieci podukładów. Działanie par wobec siebie (relacji kierownictwa poszczególnych podukładów) może łatwo spowodować rozbicie sieci organizacyjnej. Stąd też potrzeba właściwego doboru pary z punktu widzenia zarządzania siecią. Tego typu osoby jako samotnie działające w organizacji mogą być typowane przez kierownictwo organizacji do podejmowania pojedynczych indywidualnych zleceń.

Kolejną jest para **BC–BC** składająca się z egzostatyków. Podporządkowuje się ona obowiązującym zasadom (wspólnocie przestępczej). Do naruszenia zgodności w takiej parze może doprowadzić *pragnienie wyróżnienia się ze środowiska*¹⁹. Takie zachowanie może dotyczyć osób nowo przyjmowanych do organizacji przestępczej, mających potrzebę uzyskania kosztem partnera jak najlepszego odbioru przez członków grupy przestępczej o już utrwalonej pozycji w grupie. Ten rodzaj wyróżnienia się może skutkować: agresywnością, częstym posługiwaniem się bronią czy brutalnością wobec ofiar. Istnienie pary BC–BC w strukturze sieciowej może również skutkować jej rozpadem. Sieć, w której działają pary egzostatyków, nie daje gwarancji trwałości w czasie ze względu na zły dobór charakterologiczny przywódców podukładów (złe relacje wobec siebie). Jednak po przejściu tzw. trudnego okresu istnieją szanse na utrzymanie związku przez dłuższy czas. Osiągnięcie okresu trwałości jest możliwe wówczas, gdy każda ze stron będzie dążyła do uzyskania stanu statyki. W przeciwnym wypadku tego rodzaju para nie ma szans na utrzymanie się. W praktyce istnienie takiej pary może być krótkotrwałe, co może być związane z zapewnieniem stabilności organizacji, wpadką aktywnego partnera lub nawet jego wystawieniem wynikającym z potrzeby unormowania zachowań w organizacji.

rzeńców w układzie przeciwnika oraz metodę infiltracji. Zob. J. Rudniański: *Kompromis...*, s. 45.

¹⁸ M. Mazur, *Cybernetyka i charakter...*, s. 287.

¹⁹ Tamże, s. 390.

Para **B–B** to związek statyków, który został oceniony jako *silny i trwały*²⁰. Dzięki podporządkowaniu się obowiązującym regułom jest on podstawą budowania organizacji bądź sieci organizacyjnej. Para taka będzie przede wszystkim występowała w organizacji, która zakłada trwałość w czasie. Będzie także szczególnie ważna z punktu widzenia rozbitcia organizacji przez organy ścigania. Dlatego też planowanie przeprowadzenia czynności przy wykorzystaniu funkcjonariusza działającego w sposób utajniony czy świadka koronnego powinny zostać ukierunkowane na odnalezienie słabych punktów pary. Tego typu związki mogą występować przy dokonywaniu bardziej skomplikowanych przestępstw wymagających zaangażowania intelektualnego lub też długotrwałego realizowania tych przestępstw (zaangażowania się w przestępczy proceder w czasie), np. przestępstwa gospodarcze, realizowanie procedury prania pieniędzy (w tym prowadzenie inwestycji, jak lokowanie środków w legalne przedsięwzięcia gospodarcze) czy cyberprzestępstwa.

Podobna do poprzedniej jest konfiguracja **AB–AB**, czyli para składająca się z endostatyków. Tu także ważnym elementem jest *potrzeba tworzenia organizacji do osiągnięcia wyznaczonych im celów*²¹. Ten „spokój współdziałania” może być jednak zakłócony przez potrzebę osiągnięcia wyższego stanowiska, odegrania ważniejszej roli. Sytuacja taka w organizacji przestępczej może zaistnieć w przypadku pary endostatyków na poziomie średniego szczebla kierowniczego, gdzie osoby wykonujące zadania kierownicze rywalizują z sobą, aby osiągnąć najwyższy pułap zarządzania całością organizacji²². Element statyki pozwala na osiąganie celów organizacyjnych, natomiast element endodynamiczny psuje wzajemne relacje, osłabiając więzi i powodując w konsekwencji ograniczenie zaufania i niechęć. Ten element partnerstwa charakterologicznego z punktu widzenia działania organów ścigania jest dość istotny, gdyż uderza w trwałość organizacyjną i pozwala na skuteczne jej rozbitcie od wewnątrz. Z punktu widzenia osiągnięcia stanu dysfunkcji organizacyjnej takiego układu korzystne będzie stworzenie lub podtrzymywanie bodźca konfliktogennego w parze, tak aby jego rozpad nastąpił jak najszybciej²³.

Według M. Mazura para **A–A** charakteryzuje się słabością²⁴. Jest to konfiguracja endodynamiczów, która jedynie w początkowej fazie może być pozytywna, później jednak kończy się rywalizacją. Ponadto takie współdziałanie – w pierwszej, pozytywnej fazie związku – ma charakter racjonalnego działania stron. W fazie negatywnej natomiast utrzymywanie się razem wynika raczej z rozsądku niż z innych więzi. Partnerzy działają jakby obok siebie. W rzeczywistości do takiej sytuacji może dojść w przypadku podziału organizacji na części (podukłady), kiedy to dotychczasowi partnerzy z jednej organizacji tolerują się (brak rywalizacji) na zasadzie racjonalnej oceny osiągania celów (zysków finansowych). W ten sposób poszerza się krąg przywództwa organizacji. Do podobnej sytuacji może dojść wówczas gdy kierownicy dwóch niezależnych organizacji stwierdzą, że należy połączyć się w celu zwielokrotnienia zysków z działalności przestępczej. Z czasem taki układ zaczyna przeszkadzać każdej ze stron, nadal jednak jest

²⁰ Tamże, s. 391.

²¹ Tamże.

²² Zwłaszcza gdy jeden z partnerów takiego związku, typowany na członkostwo w kierownictwie organizacji, utrzymuje równoległe relacje B–AB.

²³ Takimi czynnikami mogą być: sugerowanie niewłaściwego podziału łupów, podsuwanie myśli o obraniu niewłaściwego kierunku działania organizacji przestępczej, nakłanianie do podejmowania decyzji przez jednego z partnerów bez wiedzy drugiego, sugerowanie braku zaufania itp.

²⁴ Zob. M. Mazur, *Cybernetyka i charakter...*, s. 391 i nast.

utrzymywany ze względu na realizację wspólnych przedsięwzięć i zaspokajanie potrzeb. Przeciwdziałanie takiemu związkowi jest o tyle trudne, że mimo pobudzania bodźców negatywnych, nie musi pomiędzy stronami dochodzić do spięć. Strony mogą natomiast praktycznie ocenić bodźce (np. sprawdzając je) i przeciwdziałać wzrostowi skonfliktowania się do takiego poziomu, którego skutkiem byłby całkowity rozpad relacji.

Oceniając relacje wewnątrzorganizacyjne, należałoby zwrócić uwagę na takie, które będą wynikały z nadzorowania i podwładności (hierarchiczności w organizacji przestępczej). W takim przypadku można wyróżnić następujące pary: egzodynamiczny adorator ze statycznym protektorem (C–B), egzostatycki adorator z endostatycznym protektorem (BC–AB), statyczny adorator z endodynamicznym protektorem (B–A)²⁵. Analiza relacji zachodzących w tego rodzaju parach pozwala ocenić rodzaj organizacji (hierarchiczna bądź o strukturze sieciowej) oraz określić właściwą hierarchię w organizacji przestępczej.

Konfiguracja C–B (egzodynamiczność ze statykiem) jest najbardziej charakterystycznym rodzajem podporządkowania w relacji *mistrz–uczeń*²⁶. Do sytuacji takiej może dojść w przypadku gdy wykonawcy, „żołnierze”, będą wiernie podporządkowani wyznaczonym kierownikom średniego szczebla. W tej sytuacji możliwe będzie ustalenie najbardziej oddanych wykonawców wobec średniego szczebla kierowników zlecających zadania. Ten poziom relacji będzie występował także między średnim szczeblem zarządzania a ścisłym kierownictwem w układzie hierarchicznym. To wzajemne podporządkowanie realizowane przez parę C–B będzie charakteryzowało się wysokim poziomem lojalności. Negatywnym elementem będzie wysoka aktywność egzodynamiczności i ekspozycja jego mocy dyspozycyjnej. Mimo że pod względem wykonywania poleceń taki układ jest pozytywny, w rzeczywistości z powodu braku umiejętności egzodynamiczności para może zostać w krótkim czasie zneutralizowana.

Dla organizacji przestępczej ważny też będzie układ B–A, który oznacza przygotowanie statyka do sukcesji po endodynamiczności. Można tu typować podmioty, które będą przejmowały zarządzanie organizacją. Rozpoznawanie układu pozostanie dla organów ścigania ważne z punktu widzenia utrzymania w czasie organizacji przestępczej. Wydaje się, że taki rodzaj przejścia kierowania może w jakiś sposób zakłócić równowagę funkcjonalną organizacji (nie wszyscy mogą się zgadzać z decyzją A odnośnie do wskazania sukcesora). Stąd też należałoby dodatkowo badać relacje statyka z innymi podmiotami, zwłaszcza w przypadku stwierdzenia relacji negatywnych.

Za konfliktogenne można uznać pary skraje C–A i BC–AB. Może to być związane z tym, że egzostatyka, a tym bardziej egzodynamiczność, będzie dążył do osiągnięcia celu w sposób szybki i zdecydowany, nie zważając na niebezpieczeństwo. Działania te będą przeciwnie działaniom endostatyka, który będzie dążył do tego samego celu wolniej i bardziej bezpiecznie. Jak można zauważyć, para BC–AB należy także do par o relacji podwładności, co w rzeczywistości można przełożyć na respektowanie poleceń wydawanych przez endostatyka w relacji nadzoru nad wykonawstwem. Endostatyka nie tylko będzie działał na potrzeby organizacji, tak aby utrzymać stabilność grupy, ale będzie także unikał realizowania takich zachowań egzostatyka, które być może są skuteczne, jeśli są realizowane pojedynczo, ale są niekorzystne z punktu widzenia równowagi funkcjonalnej całości układu. Do takich zachowań może dojść w przypadku rywalizacji „młodych wilków” z pozostałą, częścią organizacji, która dąży do funkcjonalnej stabi-

²⁵ M. Mazur, *Tajemnice charakteru...*, s. 15.

²⁶ M. Mazur, *Cybernetyka i charakter...*, s. 400.

lizacji układu poprzez wyzbywanie się zachowań agresywnych. Dla samej organizacji sytuacja pozytywna będzie wówczas, gdy w parze BC–AB każda ze stron będzie dążyła do zachowań statycznych. W praktyce może także dojść do sytuacji odwrotnej, bardziej radykalizującej relacje w grupie. Może to nastąpić w przypadku gdy egzostatyk ustabilizuje się po jakimś czasie i osiągnie statyzm, natomiast endostatyk w swojej działalności kryminalnej zacznie wykazywać bardziej agresywne zachowania, czyli będzie dążył do zachowań egzodynamicznych. Do takiej sytuacji może dojść, jeśli endostatyk, nauczony doświadczeniem, nie nabiera zaufania do egzostatyka, lecz przeciwdziała jego nowej pozycji w grupie zbliżonej do jego zachowania, i zaczyna popierać i preferować nowych pokoleniowo członków organizacji, mając nad nimi pełny nadzór.

W przedstawionych relacjach istotną rolę odgrywają rywalizacja w grupie oraz elementy motywacyjne, zwłaszcza element ekonomiczny (zasilenie energetyczne organizacji). Wydaje się, że ten rodzaj motywacji będzie bardzo ważny dla egzodynamiczków. Mniejsze znaczenie będzie miał dla ednostatyków, gdyż osiągnęli oni już określoną pozycję w organizacji, stąd też ich podstawa będzie się zbliżała do endodynamicznej, czyli bronięcia własnych zasobów i ograniczania ich wydatkowania. Ponadto na średnim szczeblu zarządzania i wykonawczym jest możliwe wprowadzenie elementu rywalizacji, co może pobudzać, ale i konfliktować z sobą poszczególne podukłady.

Jak zauważa M. Górny: *Endodynamicy dążą do gromadzenia informacji i energii i z natury są niechętni do dzielenia się nimi z innymi. Do tego motywacje witalne i ekonomiczne sprawiają, że osoba nimi się kierująca bardzo niechętnie podejmuje się jakichkolwiek działań, które nie łączą się z perspektywą wymiernego zysku, a obciążanie zeznaniami bandyty nie tylko nie niesie ze sobą takiej perspektywy, ale wręcz wiąże się z potencjalnym niebezpieczeństwem*²⁷. Są to więc bardziej przywódcy organizacyjni niż wykonawcy. Dlatego też wśród tak zachowujących się członków należy doszukiwać się rzeczywistych przywódców, mocodawców określonych działań przestępczych. Będą to osoby, które przez stabilizacyjne podejście do projektowania i realizacji decyzji będą dążyły do utrzymania równowagi funkcjonalnej układu. Ta równowaga zaś dodatkowo zapewnia im własną, osobistą stabilizację opartą na przyjętym wzorcu postępowania, a także pozwala na utrzymywanie stałego nadzoru nad pozostałą częścią organizacji.

Wprowadzając funkcjonariusza działającego „pod przykryciem” do organizacji przestępczej należałoby typować charakterologicznie zarówno funkcjonariusza, jak i osoby z organizacji, z którymi będzie mógł współdziałać. Należy uważać, aby do struktury przestępczej nie wprowadzać funkcjonariusza, który musiałby stworzyć relacje konfliktogenne (np. C–A lub BC–AB). Funkcjonariusz nie powinien być łączony z powstałymi konfliktami w organizacji przestępczej. Rolę destruktora powinny odegrać czynniki zewnętrzne związane z aktywnością organów ścigania, przede wszystkim podczas wykonania czynności procesowych. Instrumentalna rola funkcjonariusza zbliżałaby się raczej do roli statyka w organizacji. Taka postawa wynika z potrzeby wykazania popełnienia przestępstw, a nie aktywnego w nich udziału. Bardziej niebezpieczne byłoby typowanie funkcjonariusza w bliskiej konfiguracji z endodynamikiem, gdyż mogłoby się to zakończyć ryzykowną obroną przed rywalizacją z innymi członkami organizacji. Dlatego też należałoby typować raczej funkcjonariusza w następujących bezpiecznych relacjach: egzodynamiczek ze statykiem (C–B) lub statyk ze statykiem (B–B). Pozostanie w takich relacjach w organizacji wynika głównie ze sprzeczności celów ustalonych w zadaniu funkcjonariusza

²⁷ M.H. Górny, *Psychocybernetyka...*, s. 97.

i zadaniu postawionym przed rzeczywistymi członkami organizacji kryminalnej, a jednocześnie uniemożliwia wystąpienie sytuacji bezpośredniego zagrożenia lub ujawnienia.

Ocena dynamizmu charakteru w zależności od przebiegu życia

M. Mazur zauważył, że charakter człowieka podczas całego życia kształtuje się w układzie: C–BC–B–AB–A. Tym samym należałoby zwrócić uwagę na to, czy element wieku nie odgrywa określonej roli w usytuowaniu pozycji danego członka w organizacji. Wydaje się, że w przypadku gdy będziemy mieli do czynienia z organizacją zróżnicowaną wiekowo, można typować następujące rodzaje zachowań organizacyjnych:

- przeważają **zachowania o charakterze statycznym**, ale bliższe zachowaniom egzostatycznym – gdy organizacja jest złożona z ludzi młodych (rówieśników),
- przypominające **zachowania endostatyczne** – w przypadku gdy zorganizowane działania organizacji przestępczej będą dokonywane przez osoby statyczne, na stanowiskach (najczęściej w średnim wieku)²⁸,
- **o charakterze mieszanym** – gdy organizacja przestępcza będzie się składała z członków w różnym wieku (w zależności od tego, która z tych grup wiekowych będzie przeważała, zachowanie organizacji będzie oscylowało bardziej wokół B lub AB).

M. Mazur podał kilka przykładów zachowań związanych ze zmianą dynamizmu w zależności od przebiegu życia²⁹. W zakresie **decydowania**: *C. Egzodynamik podejmuje decyzje nieopatrznie, pod wpływem doraźnych wrażeń, jest impulsywny. BC. Egzostatyk podejmuje decyzje lekkomyślnie, improwizuje. B. Statyk podejmuje decyzje prostolinijnie, kierując się obowiązującymi normami. AB. Endostatyk podejmuje decyzje przezornie, kierując się ich użytecznością. A. Endodynamik podejmuje decyzje przebiegle, z lękiem popelnienia błędu.*

Odnosnie do **stosunku do niebezpieczeństwa**: *C. Egzodynamik jest naiwny, nie dostrzega niebezpieczeństwa. BC. Egzostatyk jest ryzykancki, nie docenia niebezpieczeństwa. B. Statyk jest odważny, staje do walki z niebezpieczeństwem, gdy ma taki obowiązek. AB. Endostatyk jest ostrożny, stara się ominąć niebezpieczeństwo dopóki można. A. Endodynamik jest zapobiegliwy, stara się nie dopuszczać do powstania niebezpieczeństwa.*

Przedstawiając powyższe rozważania co do członków organizacji przestępczych, można stwierdzić, że tak prezentowana ocena zachowań może mieć dodatkowe, ale nie istotne znaczenie przy typowaniu pozycji w grupie. Za priorytetową należałoby uznać taką ocenę dynamizmu charakteru poszczególnych członków, która raczej będzie związana z pozycją w organizacji i zakresem realizowanych zadań. Nie można natomiast wykluczyć, że postawa w organizacji będzie zależna od charakteru powiązanego z przebiegiem życia. Należy jednak uznać, że oprócz zachowania prywatnego, związanego z

²⁸ Zachowania egzodynamiczne i egzostatyczne są przynależne wiekowi dziecięcemu, endodynamiczne natomiast odnoszą się do wieku średniego i starszego.

²⁹ M. Mazur, *Tajemnice charakteru...*, s. 11–12 (poszczególne przywołania tekstu przedstawiono przykładowo).

funkcjonowaniem w społeczeństwie, sposób bycia poszczególnych członków zorganizowanych grup (związków) przestępczych będzie połączony z tą organizacją (zachowanie determinowane organizacyjnie, zachowanie organizacyjne). Dlatego też bardziej istotne przy wykorzystaniu psychocybernetyki będzie określenie charakterologiczne przywództwa organizacji przez pryzmat zachowań poszczególnych członków wobec siebie i w organizacji, przy czym będą to zachowania determinowane świadomością przynależności do tej organizacji. Ponadto uzależnianie statusu członka w grupie od odpowiednich cech charakterologicznych będzie możliwe, jeżeli z takiego instrumentu skorzysta ten, kto grupę zakłada lub nią kieruje. Na przykład odmienne od innych członków organizacji cechy charakteru będzie miała osoba typowana do dokonywania oszustw finansowych na szkodę podmiotów prywatnych czy przedsiębiorców. Powinna to być osoba sprawiąca wrażenie otwartej, posiadająca zdolność do zachowań prostoliniowych, przekonująca, ale zdolna do kłamstwa. Inne cechy natomiast będzie miała osoba typowana na zawodowego zabójcę – będzie to człowiek zamknięty, ostrożny, niekontaktowy, stroniący od innych, małomówny.

Najbardziej obrazowym przedstawieniem charakterologicznych postaw członków zorganizowanych grup przestępczych będzie chyba określenie cech ważnych z punktu widzenia relacji: członek organizacji przestępczej–otoczenie. Postawa członków organizacji przestępczej nie jest jedynie determinowana byciem w takiej organizacji (wydawanie poleceń bądź ich realizowanie), ale jest także indywidualnym dynamizmem charakteru. Ze względu na to, że przy dynamizmie charakteru rozpatruje się podmiot jako jednostkę personalną, dla każdego z nich otoczeniem będzie zarówno sama organizacja jako wyodrębniony układ, jak i otoczenie tego układu. Można założyć, że dobór charakterologiczny związany z dynamizmem będzie determinował także funkcję w organizacji przestępczej (sposób jej pełnienia) oraz udział w wykonawstwie (popelnianiu przestępstw) przy realizacji ustalonego celu funkcjonalnego organizacji. Wykorzystując analizę dynamizmu charakteru poszczególnych, rozpoznawanych członków organizacji przestępczej, można zaproponować ocenę:

- zdolności organizacyjnej i kierowniczej członka organizacji,
- aktywności wykonawczej poszczególnych członków,
- słabych punktów charakterologicznych w celu poszukiwania i typowania osób współpracujących, opracowywania taktyki działania operacyjnego, taktyki przesłuchań itp.,
- relacji wewnątrz organizacji (np. wyszukiwania par o sprzecznym dynamizmie charakteru),
- osób pod kątem poszukiwania aktualnych kierowników organizacji i pretendentów do tego stanowiska.

Typowanie członków organizacji przestępczej na podstawie oceny psychocybernetycznej

Wydaje się, że w przypadku członków organizacji przestępczej osoby o skłonnościach egzodynamicznych będą w organizacji funkcjonowały indywidualnie i impulsywnie. Wsparciem dla takiej postawy będzie znaczna **moc wewnętrzna** zwana **mocą fizjologiczną** tych osób (możliwości indywidualne organizmu), a także wspomniana już **moc dyspozycyjna** (wynikająca z kierowania organizacją oraz z możliwości sterowania otoczeniem). Działania egzodynamika stają się uporczywe i niebezpieczne zarówno dla społeczności, na którą taka organizacja oddziałuje, jak i dla samych jej członków. Jeśli takie skłonności ma przywódca organizacji, otoczenie układu (głównie dalsze) będzie

dla niego obszarem wyeksponowania i zrealizowania swojej mocy fizjologicznej, nawet przy braku właściwego poziomu własnej mocy dyspozycyjnej. Należy jednak zauważyć, że źródłem jego rosnącej mocy dyspozycyjnej będzie jedynie moc fizjologiczna. Stąd też będzie on budował autorytet organizacji na swojej agresji (znaczej mocy fizjologicznej) W takim przypadku można mieć do czynienia z agresywnymi, bezwzględными, żądnymi szybkich i wysokich zysków grupami. Poprzez swoją postawę społeczną (**moc socjologiczną, zewnętrzną**), która jest sprzeczna z otoczeniem, organizacja nie znajdzie szerszego poparcia. Dlatego też organy ścigania będą mogły wykorzystywać opór otoczenia (pokrzywdzonych) wobec organizacji skupiającej w większości egzodynamików. Negatywna reakcja otoczenia organizacji będzie skutkowałą powstaniem sprzężenia zwrotnego (obronnego) wobec takiego zachowania. Jednocześnie można zauważyć, że zachowania egzodynamiczne będą pozostawiły trwałe ślady aktywności (dla organizacji ważny jest cel działania, a nie droga dochodzenia do niego). Stąd tego rodzaju grupy mogą mieć ograniczoną w czasie trwałość funkcjonowania (indywidualizm członków nie sprzyja budowaniu trwałych relacji). Przy osobach o dynamizmie charakteru egzodynamików możliwość pokierowania (sterowania) organizacją będzie miał jedynie endodynamik³⁰. Dlatego też analizując grupę pod kątem jej przywódcy, należy doszukiwać się go poza grupą wśród endodynamików (grupa egzodynamików stanowi agresywny podukład wykonawczy organizacji, sterowany spoza podgrupy, ale w ramach całości organizacji przestępczej) lub wypatrywać w podgrupie osoby o ukierunkowanych cechach endodynamika, która bezpośrednio będzie taką grupą w przyszłości (realnie) kierowała. Gdy brakuje takiej osoby, należy spodziewać się poluzowania relacji, ponieważ, jak już wspomniano, solidarność egzodynamików jest słaba i nietrwała.

W przypadku gdy grupa przestępcza (związek przestępczy) ma utrwaloną strukturę i stabilność działania, wydaje się, że poszczególne elementy będą zbliżały się do postawy endostatycznej. Wynikiem tego będą bardziej przemyślane, konsekwentne, ale i skryte inwestycje i działania organizacji, które będą zmierzały do uzyskania trwałości organizacyjnej. Członkowie, którzy stają się organizatorami, nie są skłonni do szybkich i nieprzemyślanych decyzji. Dla organów ścigania taka postawa jest dużym wyzwaniem. Wśród endostatyków należałoby ponadto szukać osób pozyskujących dla organizacji statyków i nimi kierujących³¹. Tym samym organizacja może się powiększyć o kolejnych członków (statyków) posiadających inne cechy dynamizmu charakteru niż członkowie, którzy dotychczas działali w organizacji (czyli endostatyków i egzodynamików).

Dla organów ścigania również trudne, jeśli nie bardziej, będzie prowadzenie działań wobec postawy endodynamizmu charakterologicznego członków organizacji przestępczej (głównie występującej wśród przywódców). Należy zauważyć, że postawa ta może być tak skrajna, jak postawa egzodynamiczna, w konsekwencji jednak zdecydowanie trudniejsze będzie przeciwdziałanie podmiotowi reprezentującemu postawę endodynamika. Zdobyte przez endodynamika doświadczenie oraz zmniejszanie się jego mocy fizjologicznej skłania go do podejmowania decyzji o charakterze trwałym, przynoszącym perspektywiczne rozwiązania (osiąganie zysków i ich powiększanie), starającym się jednocześnie podporządkować inne elementy, mając tym samym wpływ na sterowanie organizacją. Tego rodzaju osoba będzie dla organów ścigania trudnym przeciwnikiem. Jej rozpracowanie będzie wymagać bardziej dogłębnej analizy – poszerzenia pracy operacyjnej lub szerszego wykorzystania instrumentów wewnętrznego przenikania do organizacji.

³⁰ Zob. J. Kossecki, *Elementy nowoczesnej wiedzy o sterowaniu ludźmi...*, s. 108.

³¹ Tamże, s. 108.

Statyk jako przywódca grupy nie jest skłonny do postaw skrajnych. Będzie on dążył do osiągnięcia stabilności przez organizację. Tym samym nie będzie podejmował pochopnych decyzji, a kierując organizacją, będzie budował przyszłość organizacyjną i trwałość w czasie. Postawa taka bardziej przypomina zachowania endodynamiczne przy stabilnej mocy fizjologicznej i dość jeszcze znacznej mocy dyspozycyjnej (będzie w tym czasie bardziej produktywny). Statyk pozostanie zainteresowany utrzymaniem w równym stopniu swojej kierowniczej pozycji w grupie (związku) i trwałości w czasie samej organizacji. Będzie pozostawał więc stabilny pod względem aktywności na poziomie mocy fizjologicznej i dyspozycyjnej. Takie przywództwo będzie charakteryzowała zdolność organizatorska i elastyczność w podejmowaniu decyzji. Stwierdzenie braku inicjatywy i postawy podporządkowania będą wskazywać w tym przypadku na to, że dany element nie należy do przywództwa organizacji. Wśród osób o cechach statyków i endostatyków należałoby natomiast upatrywać wykonawców w organizacji przestępczej.

Niejednokrotnie w rzeczywistości grupy nie działają jednolicie, mają różnorodną strukturę wiekową – swoje miejsce znajdują tu zarówno ludzie młodzi, aktywni, jak i osoby ustabilizowane. Rolą przywództwa jest właściwe kierowanie poszczególnymi członkami organizacji, różniącymi się pod względem charakteru. Ponadto przy utrzymującej się w czasie stabilności grupy możliwe będzie typowanie następców wśród szczebla kierowniczego organizacji.

Dynamizm charakteru przywództwa (homeostatu) organizacji przestępczej

Dla organizacji przestępczej homeostatem będzie przede wszystkim przywództwo tej organizacji. Należy zauważyć, że przenosząc rozważania na poziom organizacji przestępczej, homeostatem (jako podmiotem pojedynczym lub zbiorowym) będzie człowiek. Stąd też ocenie będzie podlegać jego postępowanie jako osoby posiadającej określony indywidualny charakter oraz zmienność jego charakteru w czasie. Charakter będzie zależny i od trwania w organizacji, i od pozycji w niej, a także od cech indywidualnych i zdolności osiągania celu (kryminalnego zysku). Należy przypuszczać, że w ramach organizacji, jaką jest grupa przestępcza (związek przestępczy), skumulowane cechy charakteru poszczególnych członków będą miały wpływ także na samą organizację (kierowanie, podział zysków, ocenę zachowań innych członków, a także na przyjęcie czy modyfikację struktury funkcjonalnej samej organizacji itp.).

Postawy charakterologiczne przywódców organizacji przestępczej należałoby rozpatrywać również z punktu widzenia sterowania innymi członkami grupy, a w ostateczności – daną organizacją. Należałoby mieć również na względzie zarówno bliskie, jak i dalsze otoczenie przywództwa organizacji przestępczej. Za bliskie otoczenie uznaje się pozostałą część organizacji (pozostałych członków). Natomiast za dalsze otoczenie – otoczenie całej organizacji przestępczej. I w jednym, i w drugim przypadku podmiot przywódczy będzie sterował (oddziaływał) zarówno na otoczenie bliskie, jak i dalsze (w tym drugim przypadku głównie za pomocą innych elementów, członków układu). Z punktu widzenia psychocybernetycznego jego charakter będzie musiał określać: posiadanie zdolności szybkiego odtwarzania traconej mocy fizjologicznej, zdolność do zwiększania mocy (jej maksymalizacji) z otoczenia (czerpanie z mocy socjologicznej), przy zapewnieniu wysokiego całkowitego poziomu mocy dyspozycyjnej. Cechy takie charakteryzują głównie endodynamików.

Jak stwierdza J. Kossecki³² organizatorami przestępstw są głównie endodynamicy: *Endodynamicy – to szefowie gangów przestępczych, którzy nie narażają się osobiście, ciągną z przestępstw głównie korzyści oraz im bliższy endodynamizm jest charakter danego człowieka, tym silniejsze wykazuje on dążenia do sterowania innymi ludźmi i tym trudniej poddaje się sterowaniu z ich strony.* Odbyna się to także w takiej grupie, która składa się w większości z endodynamików. Skuteczne sterowanie można powierzyć wówczas jedynie endodynamikowi. Endodynamik poszukuje przede wszystkim mocy w otoczeniu (energii socjologicznej), co jest spowodowane ograniczaniem się jego mocy fizjologicznej. Wobec otoczenia nie podejmuje on jednakowej strategii, ale zmierza wszelkimi sposobami do osiągnięcia zamierzonego celu³³.

Taki stan rzeczy częściowo potwierdzają badania przeprowadzone przez O. Krajniak, w których określiła, że: *Na szczeblu najwyższym w strukturze zorganizowanych grup przestępczych z reguły funkcje kierownicze pełniły osoby młode, pomiędzy 21 a 35 rokiem życia (74,1% wszystkich członków znajdujących się na tym poziomie). Odnotowano pojedyncze przypadki, gdy na szczeblu najwyższym znajdowały się osoby powyżej 35 lat*³⁴. Osoby młode były zaliczane w cybernetyce charakteru do klasy egzostatyków (BC) i egzodynamików (C). Niemniej jednak uzyskany przez O. Krajniak wynik mógłby wskazywać na to, że grupami przestępczymi (w badanym przypadku) kierują osoby niemające potrzeby awansowania w grupie (związku) z upływem czasu, ale awanse te są spontaniczne bądź też droga awansowania jest dość krótka. Wśród kierujących grupą przestępczą odnotowano: w przedziale wieku 21–25 lat – 20,4 proc., w przedziale 2–30 lat – 24,1 proc., w przedziale 31–35 lat – 29,6 proc. Znaczny spadek procentowy (od 7,4 do 1,8 proc.) odnotowano wśród osób po 35. roku życia. Porównując to z trwałością w czasie badanych grup, z których najwięcej (22 z 51, czyli 43 proc.) działało do 12 miesięcy, a tylko nieliczne istniały prawie pięć lat (takich grup było najmniej), można zauważyć następującą prawidłowość: jeżeli grupy budowane są przez osoby młode, ich trwałość jest niewielka. Jest to związane z tym, że ich cechy charakterologiczne (egzodynamików czy egzostatyków) nie pozwalają na wykreowanie takich cech przywódczych, które zapewniałyby trwałość organizacji przestępczej w czasie, a tym samym gwarantowałyby właściwe pokierowanie organizacją. Ich impulsywność charakterologiczna, indywidualność czy samoangażowanie się w działanie nie sprzyja trwałości organizacyjnej, tak samo jak brak umiejętności zarządzania informacją, co w konsekwencji powoduje możliwość szybkiej neutralizacji grup przez organy ścigania³⁵. Dlatego też w ramach organizacji przestępczej, zwłaszcza istniejących dłużej, jako przywódców należałoby poszukiwać osoby mającej cechy charakteru endodynamika. W przypadku gdy przywództwo składa się z więcej niż jednej osoby i wszyscy mają cechy endodynamiczne, można się spodziewać, że wstępna faza współpracy może się z czasem przerodzić w konflikt (każdy będzie chciał dominować, nawet w ścisłym kierownictwie). W przypadku grup o mniejszej trwałości ścisłego kierownictwa będą nimi egzodynamicy, którzy kierują grupą przez jej zdominowanie, wykorzystując znaczną moc socjologiczną.

Należałoby też określić pozytywne relacje, jakie powinny zachodzić w organizacji przestępczej między ścisłym przywództwem a średnim szczeblem kierowniczym. Najbar-

³² Tamże, s. 107.

³³ Tamże, s. 104.

³⁴ O. Krajniak, *Zorganizowane grupy przestępcze. Studium kryminalistyczne*, Warszawa 2011, Wolters Kluwer, s. 148.

³⁵ Z pewnością należałoby dodatkowo przeprowadzić badania na wybranym zbiorze grup, w których określono by również zależność między wiekiem przywódców a trwaniem w czasie organizacji przestępczej.

dzień pożądaną dla organizacji byłby układ par: statyczny adorator z endodynamicznym protektorem (B–A), który gwarantowałby całkowite podporządkowanie i lojalność kierownictwa poszczególnych podukładów funkcjonujących w ramach całości organizacyjnej.

Wydaje się, że przy skłonności endostatyka do endodynamizmu jest możliwe także zdominowanie egzodynamika – będzie to wówczas para C–AB, co, jak zauważył M. Mazur: *występuje prawie zupełnie dobranie charakterów, które stanie się zupełnie*³⁶. Tym samym endostatyk da sobie radę ze sterowaniem i statykami, i egzostatykami³⁷. Endodynamik natomiast będzie mógł pokierować każdą grupą członków organizacji z wyjątkiem takiej, w której będą inni endodynamicy. Wówczas może dojść do rywalizacji i walki o władzę.

Powyższe rozważania dotyczyły struktury o charakterze hierarchicznym. Jak więc układy par i dobór charakterologiczny mogą się rozkładać w organizacjach przestępczych o budowie sieciowej? Wydaje się, że w takim przypadku na poziomie przywództwa ideologicznego, kierunkowego nadzorowania, będziemy mieli do czynienia z osobami o cechach charakteru endodynamicznym. W poszczególnych układach lub luźno powiązanych podukładach będą dominować osoby o skłonnościach egzodynamicznych. Gwarancją sukcesu działania będzie nie tylko dobór charakterologiczny, lecz także odmienne niż w strukturze hierarchicznej relacje pomiędzy ogniwami. Będzie to możliwe dzięki takiemu doborowi lokalnych przywódców poszczególnych ogniw, którzy zagwarantują realizację celu funkcjonalnego (głównego) układu organizacyjnego. Stąd też przewiduje się, że będą to głównie pary egzostatyk z endostatykiem (BC–AB). W ramach poszczególnych podukładów przywództwo będzie się kształtowało w pary: egzostatyk i egzodynamik (BC–C) jako pośrednie pomiędzy parami egzodynamik ze statykiem (C–B) i egzodynamicy (C–C). Taki układ będzie związany przede wszystkim z potrzebą wzmoczonej aktywności poszczególnych podukładów lub też z potrzebą wycofania się z aktywności z powodu działań organów ścigania. Zachowanie takie będzie widoczne przede wszystkim w funkcjonowaniu sieci terrorystycznych.

Na podstawie przedmiotowych rozważań będzie można podzielić przywódców organizacji przestępczych, uwzględniając ich dynamizm charakteru:

- endodynamicy (A) – osoby zdolne do pokierowania ludźmi o innym dynamizmie charakteru niż endodynamizm. Słabością tego rodzaju kierownictwa jest to, że w jego ścisłym kręgu mogą się również znaleźć inni endodynamicy, co będzie prowadziło do konfliktu w organizacji przestępczej na tle walki o władzę. Endodynamików należałoby plasować na poziomie ścisłego kierownictwa organizacji;
- endostatycy (AB) – osoby, które są władne pokierować zarówno statykami, jak i egzostatykami. Te cechy dynamizmu pozwalają także na budowanie trwałości w czasie organizacji przestępczej. Z czasem pozwoli także endostatykom pokierować egzodynamikami (relacja podwładności C–AB). Endostatyków można postrzegać jako kierownictwo średniego szczebla organizacji przestępczej. Słabym elementem może okazać się brak podporządkowania ze strony egzodynamików;
- egzostatycy (BC) i statycy (B) – to raczej osoby, które w różny sposób będą się jedynie podporządkowywały aktywności endodynamików (A) i endostatyków (AB). Wśród nich nie należałoby upatrywać elementów przywódczych w organizacji przestępczej;

³⁶ M. Mazur, *Cybernetyka i charakter...*, s. 411.

³⁷ J. Kossecki, *Elementy nowoczesnej wiedzy...*, s. 108.

- egzodyncy (C) – osoby mogące kierować grupą wśród pozostałych egzodynców. W rzeczywistości będą odgrywali rolę wykonawcze w organizacji kierowanej przez endodynców (A) i endostatyków (AB). Ich siłą, i jednocześnie słabością, jest ich duża moc fizjologiczna.

Podsumowując, warto przypomnieć, że teoria układów samodzielnych M. Mazura powstawała w latach 60. XX wieku. Jej aktualność i uniwersalizm wynikają przede wszystkim z roli interdyscyplinarnej i porządkującej, jaką cybernetyka odgrywa zarówno w naukach ścisłych, jak i społecznych. Wykorzystanie teorii układów oraz prowadzenie dalszych badań nad nią przez tzw. mazurowców, może się przyczynić do cybernetycznego modelowania zachowań układów autonomicznych, jakimi są związki przestępcze. Pozwala to na wykorzystanie wzorców, zastosowanych w teorii układów, do prowadzonych przez organy ścigania działań wobec związków przestępczych, zarówno w zakresie czynności operacyjno-rozpoznawczych, jak i dochodzeniowo-śledczych. Dzięki temu teoria układów może być pomocna w ocenie zachowań związków przestępczych, planowania taktyki czynności służbowych, modelowania prowadzonych spraw na poziomie procesowym i pozapocesowym. Konsekwencją będzie zastosowanie cybernetyki jako myśli uporządkowanej wobec przewidywalnych i prawdopodobnych zachowań takich struktur, jak związki przestępcze.

Teoria układów samodzielnych nie odnosi się jednak bezpośrednio do poszczególnych pojedynczych zachowań. Dlatego też należałoby ją potraktować jako ogólne spojrzenie na cechy związków przestępczych, przewidując występowanie określonych procesów wewnętrznych w samym układzie oraz w jego otoczeniu. Jak słusznie zauważa Z. Zaniewski aspekt konieczności wzajemnych powiązań między systemem a otoczeniem w sferze obiektów informacyjno-energetycznych uzmysławia, że reakcje (zachowania) obu elementów nie mogą być rozpatrywane w izolacji i że jednoznaczność ich każdorazowego, realnego wyrazu jest zawarta w obszarze określonego prawdopodobieństwa.

Wykorzystanie teorii układów samodzielnych będzie możliwe przy poznawaniu mechanizmów zachowań układu, typowania poszczególnych organów (podukładów) i oceniania zdolności układu do podtrzymywania swojej egzystencji. Na podstawie badania elementów relacji wewnątrz układów i sprzężeń między układem a otoczeniem powstaje określony zindywidualizowany i przynależny do badanego obiektu wzorzec funkcjonowania. Dzięki temu będzie możliwe projektowanie działań organów ścigania pod kątem stosowania czynności przeciwdziałających tej strukturze (przeciwdziałanie zasileniu energetycznemu i informacyjnemu), tak aby w ostateczności doprowadzić do utraty przez ten układ (związek) równowagi funkcjonalnej.

Zastosowanie cybernetyki w odniesieniu do charakteru człowieka, głównie dynamizmu charakteru, pozwala na ocenę relacji w ramach organizacji przestępczej oraz na typowanie charakteru przywództwa organizacji na podstawie dynamizmu charakteru. Jest to dodatkowy element, który organy ścigania muszą poddać ocenie i analizie przy planowaniu i realizowaniu działań taktycznych zarówno wobec poszczególnych członków organizacji przestępczej, jak i organizacji jako całości. Działania te mogą być nacechowane poszukiwaniem słabych punktów charakterologicznych osób angażujących się w przestępczość zorganizowaną i działania terrorystyczne.

Abstrakt

Teoria dynamizmu charakteru prezentuje się jako jedno z rozwiązań mających na celu kompleksowe rozpoznawanie różnych form organizacyjnych służących do popełniania przestępstw. Teorię tę należałoby wiązać z innymi rozwiązaniami umożliwiającymi prowadzenie badań nad aktywnością zorganizowanych struktur przestępczych, w tym z teorią układów samodzielnych (autonomów) czy badaniem układów złożonych. Występujące rozwiązania w ramach teorii dynamizmu charakteru mogą mieć szerokie zastosowanie w działaniach organów ścigania. Mogą one dotyczyć obszaru budowania swoistego portretu psychologicznego organizatora organizacji przestępczej oraz poszczególnych jej elementów, z jakich się ona składa. Dynamizm charakteru można również postrzegać jako wsparcie dla opracowywania taktyki przesłuchań, typowania realnego przywództwa w organizacji (poszukiwania charakterów endodynamicznych, oznaczonych symbolem A) czy prowadzenia głębokiej inwigilacji zorganizowanych grup przestępczych (np. poprzez poszukiwanie słabych charakterologicznie elementów lub powodowanie destrukcji relacji par kojarzonych w organizacji). Wydaje się, że dla uzyskania pełnej oceny funkcjonowania organizacji przestępczej oprócz badania relacji z punktu widzenia oceny gradacji występującej pomiędzy ustalonymi elementami, niezbędnym staje się również uzyskanie, na podstawie badań relacji emocjonalnych – obrazu psychologicznego oddziaływania wewnątrzorganizacyjnego w grupie. Dalszą konsekwencją zastosowania tej teorii będzie poszukiwanie „słabych obszarów”, których zdefiniowanie pozwoli na przygotowanie optymalnej taktyki walki w celu neutralizacji (ustania funkcjonowania) organizacji przestępczej.

Abstract

Dynamic theory of the character is one of the methods to provide complex recognition of different forms of organizations used for committing crimes. This theory should be linked with other solutions enabling to conduct research on the activity of organized crime structures, including the theory of autonomous systems or research on compound systems. Available solutions deriving from the dynamic theory of the character may have a wide spectrum of use in the activity of law enforcement. They may be used in creating a peculiar psychological portrait of the criminal organization's leader and in recognizing different elements of the organization. Dynamism of the character may be also used as a support in working on interrogation tactics, indicating true leadership of the organization (search of endodynamic characters, marked with A symbol) or conducting in-depth invigilation of the organized crime groups (for example by searching for elements with weak character or causing destruction of the relations between pairs identified in the organization). It seems that in order to get a complete assessment on the functioning of the criminal organization, apart from analyzing relations – performed by looking into the evaluation of gradation between determined elements – it is also necessary to get, basing on the study of emotional reactions – psychological picture of inter-organizational relations inside the group. Further consequence of using that theory will be search for “weak areas”. Their determination will allow to prepare optimal tactics to neutralize (stop functioning) criminal organizations.